

Kinga Lisowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska ■ University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

Majka Łojko

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska ■ University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

Koła gospodyń wiejskich jako przestrzeń do rozwoju edukacji i przedsiębiorczości społecznej opartej na tradycji lokalnej na Warmii i Mazurach

Rural Housewives' Circles as a space for development of education and social entrepreneurship based on local tradition in Warmia and Mazury (Poland)

Streszczenie: Koła gospodyń wiejskich (KGW) stanowią reprezentatywny przykład organizacji społecznych ukształtowanych w duchu tradycji i kultury polskiej. Ich zadania oscylują wokół rozpowszechniania edukacji kulturowej, ochrony i pomnażania dziedzictwa kulturowego wsi, a także rozwoju kapitału społecznego i wykorzystania potencjału mieszkańców w aspekcie ich aktywizacji na rzecz środowiska lokalnego. Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań własnych dotyczących kierunków, zakresu i form działalności KGW na Warmii i Mazurach jako przestrzeni umożliwiającej realizację działań z zakresu edukacji ustawicznej z wykorzystaniem tradycji lokalnej, przy jednoczesnym kreowaniu i wprowadzaniu inicjatywy społecznej na obszarach wiejskich w doświadczeniach przedstawicielek KGW. W pracy posłużono się metodą jakościową, wywiadami indywidualnymi, częściowo kierowanymi, skoncentrowanymi na problemie. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na to, że KGW na Warmii i Mazurach są doskonałym przykładem innowacyjnych form działalności organizacji kobiecych na wsi, które w pełni wykorzystują zasoby dziedzictwa kulturowego oraz determinują nowe aktywności zawodowe, społeczne i edukacyjne mieszkank wsi.

Abstract: Rural Housewives' Circles (KGW) are a representative example of social organisations shaped in the spirit of Polish tradition and culture. Their tasks oscillate around the dissemination of cultural education, protection, and multiplication of rural cultural heritage, but also around the development of social capital and the use of the inhabitants' potential in the aspect of their activation for the local environment. The purpose of this article is to present the results of our own research on the directions, scope and forms of KGW activities in Warmia and Mazury (Poland) as a space for the implementation of activities in the field of lifelong education with the use of local traditions, while creating and introducing social initiative in rural areas in the experience of KGW representatives. The study used a qualitative method of individual interviews, partially guided, focused on the problem. The results of the study indicate that

KGWs in Warmia and Mazury are an excellent example of innovative forms of activities of rural women's organisations, which make full use of cultural heritage resources and determine new professional, social and educational activities of rural women residents.

Słowa kluczowe: edukacja kulturowa; edukacja regionalna; edukacja ustawiczna; koło gospodyń wiejskich; przedsiębiorczość społeczna

Keywords: circle of housewives of rural areas; continuing education; cultural education; regional education; social entrepreneurship

Otrzymano: 27 maja 2022

Received: 27 May 2022

Zaakceptowano: 16 września 2022

Accepted: 16 September 2022

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Lisowska, K., Łojko, M. (2022). Koła gospodyń wiejskich jako przestrzeń do rozwoju edukacji i przedsiębiorczości społecznej opartej na tradycji lokalnej na Warmii i Mazurach. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 18(2), 82–97. <https://doi.org/10.24917/20833296.182.5>

Wstęp

Koła gospodyń wiejskich obok kółek rolniczych i Ochotniczej Straży Pożarnej są najstarszą i najliczniejszą organizacją społeczną działającą w Europie. Ich działania koncentrują się m.in. na: ochronie zdrowia i zabezpieczeniu socjalnym rodzin wiejskich, rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet, racjonalizowaniu wiejskiego gospodarstwa domowego, zwiększaniu uczestnictwa mieszkańców wsi w kulturze – kultywowaniu folkloru (Krajowy Związek Rolników Kółek i Organizacji Rolniczych, 2021). Zakładanie KGW w ostatnich latach stało się popularnym sposobem na rozwój przedsiębiorczości wiejskiej kobiet. Przy ich tworzeniu kluczowym zadaniem jest przygotowanie programów edukacyjnych z wykorzystaniem lokalnych tradycji, zasobów oraz potencjału (Klepacz, 2020).

Należy podkreślić, że tematyka dotycząca KGW zajmuje niewielkie miejsce w literaturze naukowej zarówno w Polsce, jak i na świecie. Chociaż inicjatywy te funkcjonują w rzeczywistości społecznej od wielu lat, to nadal istnieje niedostatek publikacji naukowych na ich temat. Kołom gospodyń wiejskich poświęcone są najczęściej artykuły w prasie lokalnej i branżowej związanej z rozwojem obszarów wiejskich. Literatura dotycząca KGW koncentruje się na studiach przypadków. Brakuje kompleksowych opracowań, które w sposób systematyczny analizowałyby to zagadnienie. Większość opisów dotyczących działalności kół skupia się na dwóch aspektach: skutkach transformacji gospodarczej dla rozwoju tego typu przedsięwzięć (Grzebisz-Nowicka, 1995; Sawicka, 1996) oraz deskryptywnej analizie działań KGW, z uwzględnieniem ich nowych form (Matysiak, 2005).

Materiał i metoda

Celem badań było poznanie i scharakteryzowanie kierunków, zakresu i form działalności KGW na Warmii i Mazurach jako przestrzeni umożliwiającej realizację działań z zakresu edukacji ustawicznej i międzypokoleniowej z wykorzystaniem tradycji lokalnej, przy jednoczesnym kreowaniu i wprowadzaniu inicjatywy społecznej na obszarach wiejskich w doświadczeniach przedstawicielek KGW. Podczas prezentacji wyników badań skupiono

się na następujących problemach badawczych: identyfikacji i charakterystyce działalności edukacyjnej kół w przestrzeni kultury i tradycji regionalnej oraz na formach przedsiębiorczości lokalnej, w tym źródłach finansowania i wsparcia tych jednostek.

W pracy posłużono się metodą jakościową zbierania danych (za Krzysztofem Rubachą) w postaci wywiadów indywidualnych, częściowo kierowanych, skoncentrowanych na problemie (Rubacha, 2016). Wywiady przeprowadzono z 50 kobietami – założycielkami lub/i przewodniczącymi KGW na Warmii i Mazurach, poprzez zastosowanie dyspozycji do wywiadu (w liczbie 10), oscylujących wokół problemów badawczych, poprzedzonych krótką instrukcją a zakończonych metryczką (Pilch, Bauman, 2001).

Rozmówczynie reprezentowały KGW założone jeszcze przed 2018 r. oraz te powstałe po tym czasie: 35 KGW rozpoczęło swoją działalność w 2018 r., kiedy to w życie weszła ustawa o kołach gospodyń wiejskich, 15 funkcjonowało w ramach kółek rolniczych, jednak 7 z nich zdecydowało się na dołączenie do kół zarejestrowanych w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Badane charakteryzowały się zróżnicowaniem pod względem wieku, wykształcenia, wykonywanego zawodu, stanu cywilnego i doświadczeń społecznych (tabela 1).

Tabela 1. Charakterystyka badanej grupy

Wiek	25–30	30–40	50+	
	5	20	25	
Wykształcenie	średnie/ techniczne	w trakcie studiów	wyższe	
	25	7	18	
Stan cywilny	panna	w związku niezalegalizowanym	mężatka	wdowa
	3	10	34	3
Wykonywany zawód	pracownik fizyczny	rolnik	sektor edukacji	działalność gospodarcza
	5	10	32	3
Praca w ramach lokalnych organizacji pozarządowych/grup nieformalnych	brak	1–3 lata	5–10 lat	10 i więcej lat
	0	13	26	11

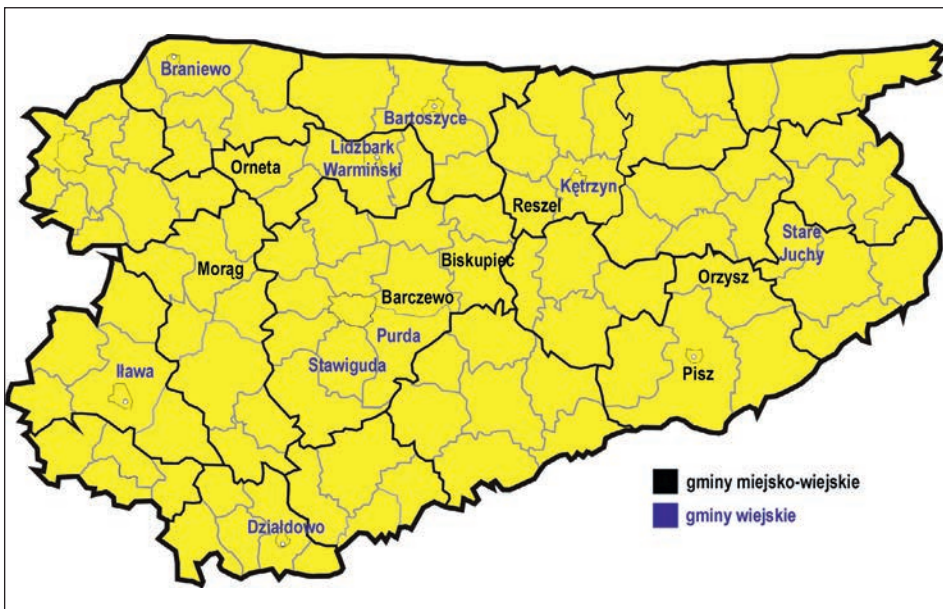
Źródło: Opracowanie własne

Rozmowy prowadzone były podczas spotkań indywidualnych (w kontakcie bezpośrednim w miejscu działalności badanych), w trybie swobodnym (Palka, 2006). Ich treść nagrywano na dyktafon (każda rozmowa trwała ok. 2 godz.), a następnie sporządzano transkrypcję w formie elektronicznej. Badania przeprowadzono w okresie lipiec–grudzień 2021 r. w dziewięciu gminach wiejskich i siedmiu gminach miejsko-wiejskich, wchodzących w skład województwa warmińsko-mazurskiego (rycina 1).

Liczba KGW w badanych gminach w świetle prezentowanych danych w skali całego województwa została zaprezentowana na rycinie 2.

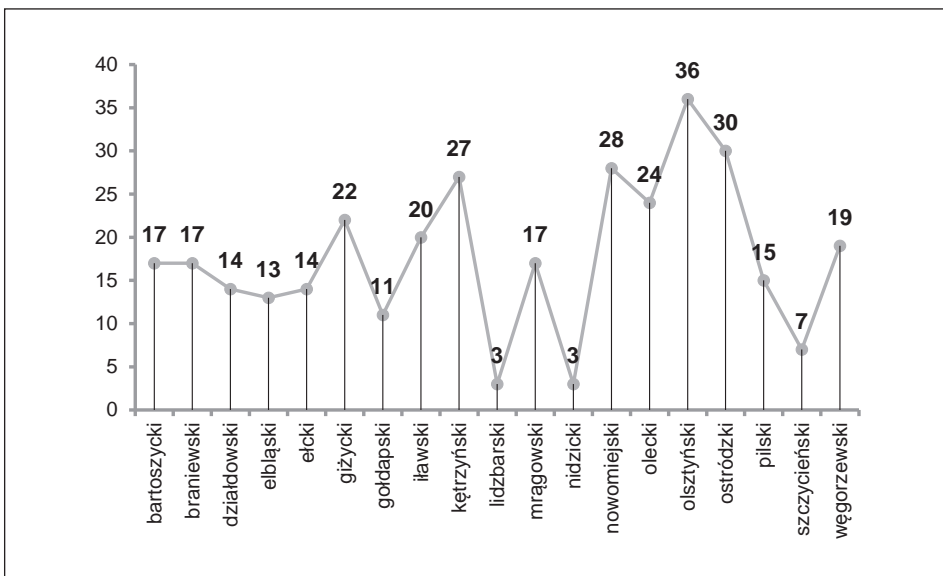
W gromadzeniu i analizie danych zastosowano następujące kodowanie: liczba arabska przyporządkowana każdej rozmówczyni i nazwa gminy, w której funkcjonuje koło,

Rycina 1. Gminy, w których przeprowadzono badania

Źródło: Opracowanie własne

Rycina 2. KGW w poszczególnych powiatach województwa warmińsko-mazurskiego (stan na 7 czerwca 2021)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich

np. 1 Lidzbark Warmiński. Numery od 1 do 6 nadano z uwzględnieniem porządku alfabetycznego nazwisk rozmówczyń w poszczególnych gminach. Liczba badanych nie przekroczyła w każdej z gminy 6 osób (Pilch, Bauman, 2001; Rubacha, 2016). Użyte kodowanie pozwoliło na nieujawnianie w prezentowanych wynikach badań bezpośrednio danych rozmówczyń, mimo tego, iż wyraziły one na to zgodę.

Sposób pracy z danymi jakościowymi (przyjęto za K. Rubachą) polegał na „przekształcaniu tekstu z notatek terenowych w tekst w postaci teorii ugruntowanej”, tzn. na redukcji danych, reprezentacji danych oraz weryfikacji danych (Rubacha, 2016: 259).

Podstawy prawno-organizacyjne KGW

W Polsce wyróżnić należy dwa rodzaje KGW: koła zarejestrowane w ARiMR, założone i prowadzone na podstawie *Ustawy o kołach gospodyń wiejskich z dnia 9 listopada 2018 r.*¹, oraz koła niezarejestrowane w ARiMR, działające na podstawie przepisów *Ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników* lub na podstawie *Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*.

Przed 9 listopada 2018 KGW działały na podstawie *Ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników*. Często zarejestrowane były jako stowarzyszenia (zwykle lub rejestrowe) – z uwagi na większe możliwości finansowania swojej działalności. Oznaczało to, że nie uznawano ich za społeczno-zawodowe organizacje rolników. Nie miały osobowości prawnej, działały na podstawie uchwalonego przez siebie regulaminu, który określał m.in. cele i zadania, uprawnienia i obowiązki oraz formy pracy (ustawa z dnia 8 października 1982). Jako wyodrębniona jednostka kółka rolnicze mogły prowadzić działalność w zakresie określonym w statucie kółka rolniczego i regulaminie koła. Nie mogły samodzielnie zawierać umów cywilnoprawnych oraz być założycielami i członkami spółdzielni powoływanych w celu świadczenia usług dla rolnictwa (Krawiec, 2021: 11–12).

Ważną datą dla KGW jest 29 listopada 2018 r., kiedy to weszła w życie *Ustawa z dnia 9 listopada 2018 roku o kołach gospodyń wiejskich*, umożliwiająca im szersze prowadzenie działalności (Dykczyńska, 2021). Koła gospodyń wiejskich są w niej definiowane jako dobrowolne, niezależne od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, samorządne organizacje mieszkańców wsi, wspierające rozwój przedsiębiorczości i aktywności w środowiskach wiejskich m.in. poprzez: prowadzenie działalności społeczno-wychowawczej i oświatowo-kulturalnej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości kobiet, inicjowanie i prowadzenie działań w zakresie poprawy warunków życia i pracy kobiet na wsi, rozwijanie kultury lokalnej i regionalnej.

Ustawa z 2018 r. określa formy, zasady zrzeszania się w kołach, tryb zakładania i organizację KGW działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Nowelizacja przepisów dotyczących KGW miała celu nadanie im osobowości prawnej, umożliwienie rejestracji, a przede wszystkim – wsparcie działalności na rzecz rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich, kultywowania folkloru i polskiej tradycji. Od momentu wpisania do rejestru ARiMR, koło nabywa własną osobowość prawną; może prowadzić działalność zarobkową,

¹ Według danych Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich, w Polsce funkcjonuje aktywnie 10 658 tego typu jednostek (stan na 2021 r.).

w tym działalność gospodarczą, otrzymywać dotacje celowe na realizację ustawowo określonych zadań² (Falandysz, 2019).

Koła gospodyń wiejskich współpracują ze sobą. Tworzą związki, które mogą powstać z inicjatywy co najmniej dwóch kół. Koło może mieć siedzibę na terenie jednej wsi, sołectwa położonego w granicach administracyjnych miasta (dawnych wsi) lub miasta do 5000 mieszkańców. Terenem działalności koła może być: jedna bądź więcej wsi, sołectwo położone w granicach administracyjnych miast oraz miasto do 5000 mieszkańców. Koło może wykonywać zadania poza terenem swojej działalności, w tym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i poza jej granicami. Członkiem KGW może być każda osoba, która ukończyła 18 lat (tylko jednego KGW)³. Z inicjatywą założenia koła musi wystąpić co najmniej 10 pełnoletnich osób (Jankowska, 2019). Najwyższą władzą KGW jest walne zebranie, na którym wybierane są zarząd i komisja rewizyjna. Mają one swoją reprezentację we wszystkich statutowych organach kółek rolniczych oraz związków rolników na wszystkich szczeblach organizacyjnych.

Pomoc finansowa przyznawana jest jedynie tym kołom, które są zarejestrowane w ARiMR. Kryteria udzielania pomocy są uzależnione od liczby członków ustalonej na dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy według danych wynikających z Krajowego Rejestru KGW i wynoszą: 5000 zł – do 30 członków, 6000 zł – od 31 do 75 członków, 7000 zł – ponad 75 członków.

Według Krajowego Rejestru KGW, liczba kół w województwie warmińsko-mazurskim kształtuje się na poziomie 375, co stanowi 3,56% wszystkich KGW w Polsce. Na 16 województw, warmińsko-mazurskie zajmuje 13 miejsce pod względem liczebności zarejestrowanych kół w ARiMR, które otrzymały formę prawną – samorządy gospodarcze i zawodowe niewpisane do KRS z głównym PKD – działalność pozostałych organizacji członkowskich, gdzie indziej niesklasyfikowana. Ponadto KGW działają w większości miejscowości wiejskich, a liczba ich członków jest zróżnicowana (tabela 2).

Tabela 2. Liczba członków KGW na Warmii i Mazurach z podziałem na gminy w latach 2018–2021

Gminy wiejskie	Liczba (w przedziale)	Gminy miejsko-wiejskie	Liczba (w przedziale)
Bartoszyce	10–30	Barczewo	15–33
Braniewo	15–41	Biskupiec	12–40
Działdowo	10–23	Morąg	12–26
Iława	11–35	Orneta	20–45
Kętrzyn	10–32	Orzysz	10–20
Lidzbark Warmiński	20–30	Pisz	15–28
Purda	10–15	Reszel	10–20
Stare Juchy	10–18		
Stawiguda	25–40		

Źródło: Krajowy Rejestr Kół Gospodyń Wiejskich

²To ograniczenie nie ma zastosowania do tych kół, które działają na podstawie przepisów z 1982 r.

³Za zgodą przedstawicieli ustawowych w działalności koła mogą brać udział osoby, które ukończyły 13 lat – tworzą one młodzieżowe i dziecięce organizacje wspomagające realizację celów koła.

Koła gospodyń wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim miejszem aktywności społecznej kobiet

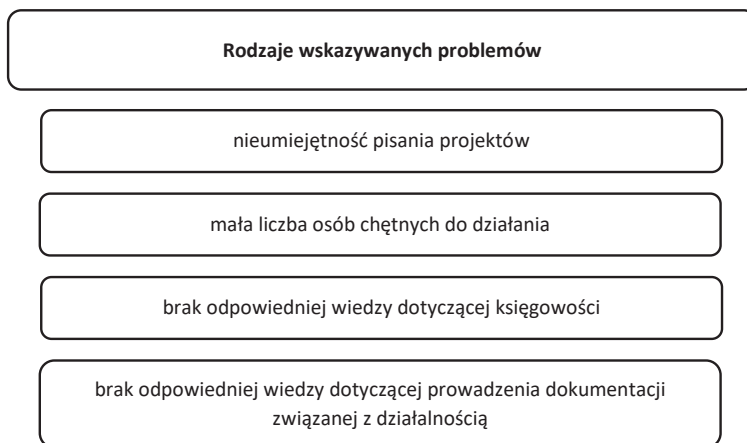
Aktywność społeczna i kulturalna jest dla kobiet sposobem na własny samorozwój. Dzięki temu poszerzają swoją wiedzę i umiejętności, mają możliwość realizowania się nie tylko w sferze domowej, ale też w sferach edukacyjnej i społecznej. Na podstawie doświadczeń badanych można zauważyć, że zakres ich aktywności społecznej jest obszerny. Podejmują one współpracę z lokalnymi jednostkami samorządowymi, jednostkami sektora NGO i prywatnymi (rycina 3) w zakresie rozwijania szeroko rozumianej edukacji obywatelskiej ze szczególnym uwzględnieniem kwestii budowania społeczności lokalnej, promowania i popierania powstawania na wsi różnego rodzaju akcji oraz inicjatyw społecznych, rozwijania działalności na rzecz popularyzacji różnych wydarzeń patriotycznych i kulturalnych.

Kobiety związane z KGW na Warmii i Mazurach w ramach działalności mocno akcentują potrzebę nawiązywania do tradycji: kultywują zwyczaje kulinarne, organizują różnego rodzaju spotkania, zabawy, biesiady połączone z dawnymi regionalnymi obrzędami. Tradycja jest dla nich inspiracją i impulsem do podejmowania aktywności, stanowi wartość determinującą kierunki i sposoby działania. Przywiązanie do niej jest bardzo silne, rozmówczynie przedstawiają ją jako jedną z wartości konstytuujących koło: „Ja staram się

Rycina 3. Jednostki, z którymi współpracowały badane osoby

Rycina 4. Najczęstsze problemy w funkcjonowaniu KGW według badanych

Źródło: Opracowanie własne

jak moja Mamusia coś tam upichcić, takie potrawy u nas w domu tradycyjne. I teraz wystawiamy z moją wnuczką w Internecie” (3 Kętrzyn).

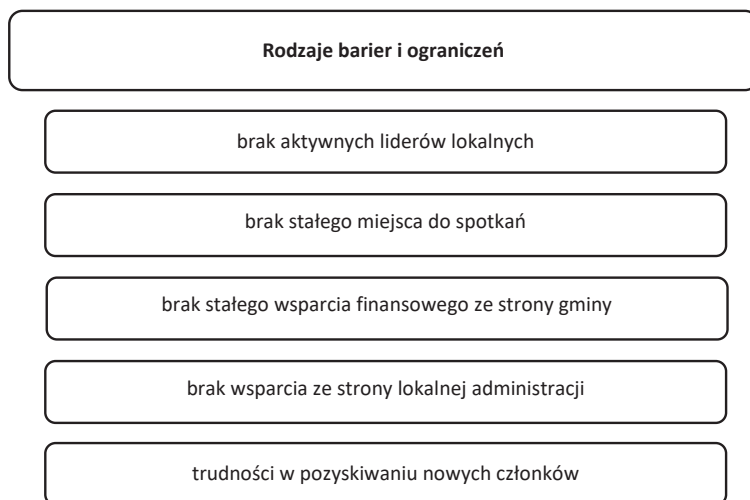
Respondentki deklarują, iż dzięki prowadzonej działalności mają możliwość inicjowania i realizowania wielu nowych aktywności związanych z rozwojem różnych form przedsiębiorczości kobiet na wsi, przeciwdziałaniem bezrobociu i poszukiwaniem alternatywnych źródeł dochodu. Udział w KGW umożliwia im pozyskiwanie dotacji w ramach programów pomocowych dla rolnictwa, realizację projektów, nabywanie nowych kompetencji wykorzystywanych m.in. przy wytwarzaniu tradycyjnych produktów lokalnych i ich sprzedaży podczas uroczystości oraz festynów lokalnych.

Z wypowiedzi badanych wynika, że koła zarejestrowane w ARiMR napotykają na wiele trudności w swoim codziennym funkcjonowaniu (rycina 4). Rozmówczynie nie orientują się do końca: z jakich projektów mogą korzystać; w jaki sposób złożyć wnioski o wsparcie finansowe do ARiMR, jak ubiegać się o środki w ramach samorządowych otwartych konkursów ofert czy skorzystać ze wsparcia w trybie pozakonkursowym, tzn. powierzenia zadania w wyniku zlecenia lub przyznania „małej dotacji”⁴ przez jednostki samorządu terytorialnego. Występowanie tego typu problemów potwierdzają słowa jednej z rozmówczyń: „Trochę tak działamy na ślepo. Mamy dużo pomysłów, ale często nie wiemy, z czego to wszystko sfinansować” (2 Purda).

Zdaniem badanych, bariery ograniczające rozwój ich koła występują również w środowisku lokalnym (rycina 5). Koła potrzebują pomocy (ze strony samorządów i administracji) w zakresie doradztwa ogólnego, podnoszenie kompetencji miękkich, nauki pisania projektów, prowadzenia księgowości i dokumentacji związanej z działalnością.

⁴ Reguluje to *Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych* (art. 221) z późniejszymi zmianami.

Rycina 5. Wskazywane przez badane bariery i ograniczenia w środowisku lokalnym

Źródło: Opracowania własne

Działania edukacyjne KGW oparte na tradycji lokalnej

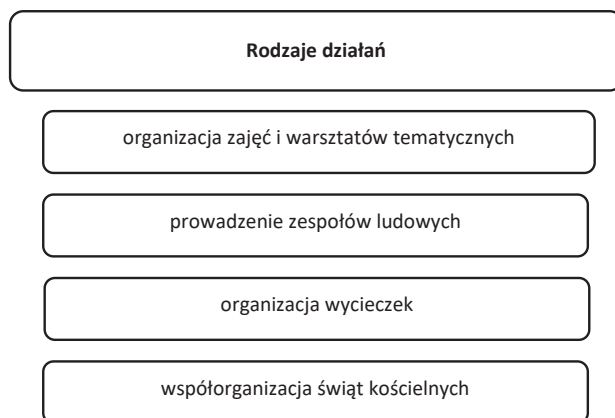
Z przeprowadzonych badań wynika, że członkinie KGW prowadzą i włączają się w organizację przedsięwzięć skierowanych do międzypokoleniowych społeczności wiejskich. Znaczące w ich pracy są działania edukacyjne ukierunkowane na kształcenie i wychowanie dzieci i młodzieży, oscylujące wokół: dziedzictwa kulturowego „małych ojczyzn”, w tym przekazywania i rozwijania wartości środowiska rodzinnego zakorzenionego w tradycji pokoleń oraz w zakresie przedsiębiorczości społecznej.

Analiza materiału empirycznego pozwala wnioskować, że KGW swój początek biorą najczęściej z nieformalnych kręgów kobiecych zrzeszonych w: grupach wieńcowych i opiekujących się kaplicą czy kościołem, współpracujących ze świetlicami i zajmujących się przygotowaniem wydarzeń kulturalnych i społecznych w gminie oraz we wsi, zespołach odpowiedzialnych za odpusty. „Początek naszego Kółka to był taki, że wiele z nas pracowało przy przygotowywaniu wieńców dożynkowych. No i tak też pomagałyśmy przy różnych świętach, czy to dla dzieciaków z wioski trzeba było coś zrobić, jakieś zabawy” (1 Stawiguda). „U nas to tak było, że wiele się z nas zbierało, żeby coś tam przygotować, bo jarmark, bo Dzień Dziecka, a jak się okazało, że można brać pieniądze, żeby to wszystko zrobić, no to się zorganizowałyśmy” (5 Orneta).

Na podstawie doświadczeń badanych można wyróżnić charakterystyczne obszary działań edukacyjnych (rycina 6).

Z zebranych danych wynika, że realizacja warsztatów i zajęć tematycznych, przygotowanych dla dzieci i młodzieży szkolnej, odbywa się w ramach projektów finansowanych

Rycina 6. Najczęściej podejmowane działania edukacyjne oparte na tradycji lokalnej

Źródło: Opracowanie własne

przez władze lokalne i wojewódzkie oraz z innych środków konkursowych. Z tego typu wsparcia korzystają koła w gminach miejsko-wiejskich utworzone po 2018 r. oraz założone przed tym okresem, ale zarejestrowane w ARiMR. Tematyka zajęć dotyczy: nauki gotowania, pieczenia i nakrywania do stołu; przygotowywania ozdób świątecznych, nauki gwary regionalnej (warmińskiej i mazurskiej) i charakterystycznego słownictwa ludności przesiedlonej z Kresów Wschodnich, poznawania sposobów pielęgnowania roślin i ogrodów, florystyki, rękodzieła, wykonywania stroików przeznaczonych do miejsc sakralnych, wieńców nagrobnych, przystrajania domostw, wykonywania dekoracji do domu i kościoła.

Badane w trakcie spotkań koła przygotowują potrawy z przepisów, które niegdyś wykorzystywały ich babki i matki. Poprzez wspólne gotowanie kobiety przejmują często naleciałości kulinarne pochodzące z innych kultur. W ten sposób tworzy się specyficzna przestrzeń, w ramach której dochodzi do aktywizacji wielopokoleniowego społeczeństwa wsi na rzecz wykorzystywania własnego potencjału przy jednoczesnym spotkaniu i współlistnieniu międzykulturowym. Członkinie KGW 50+ są przywiązane do zwyczajów dziedziczonych po swoich przodkach. W ich wypowiedziach wybrzmiewa duża identyfikacja z tradycją domu rodzinnego. Zwłaszcza dotyczy to kobiet, których rodziny przybyły z Kresów Wschodnich, w których kultura tych obszarów była pielęgnowana już w okresie ich dzieciństwa. W trakcie wywiadów podkreślały one swoje pochodzenie oraz to, że chętnie korzystają z rad i wskazówek koleżanek związanych z innymi obszarami kulturowymi, np. centralną Polską czy Grodnem. Z kolei młodsze rozmówczynie, w których zwyczaje przodków nie są już tak głęboko zakorzenione, czerpią informacje i nabywają umiejętności przyrządzania potraw od starszego pokolenia. Mają do zwyczajów dziedziczonych bardziej swobodny stosunek. Wprowadzają wiele nowych rozwiązań kulinarnych przez łączenie różnych tradycyjnych przepisów. Nabyte umiejętności prezentują w ramach konkursów organizowanych z okazji świąt kościelnych, wydarzeń społecznych i kulturalnych. „Cieszę się, jak mogę nauczyć inne koleżanki moich domowych potraw, co jeszcze Mamusia mi pokazywała” (6 Bartoszyce).

Z narracji badanych wynika, że podczas zajęć z zakresu czytelnictwa przedstawia się szerszemu gronu odbiorców literaturę związaną z mieszkańcami regionu. Podjęta na takich spotkaniach tematyka dotyczy losów rodzin osiedlonych (przesiedlonych, repatriantów, reemigrantów) na Warmii i Mazurach, których członkowie charakteryzują się zróżnicowanym pochodzeniem. Przedstawicielkami tak ukształtowanej społeczności lokalnej są m.in. kobiety zrzeszone w KGW. W ten sposób wypowiadają się badane: „U nas we wsi to dużo jest ludzi z Kresów Wschodnich, fajnie jest, jak wszystkie się tak spotkamy i sobie poopowiadamy o tym, co Tatusz czy Mamusia nam mówili. Czasem przyniesiemy jeszcze stare zeszyty przemycone w walizkach podczas przyjazdu tutaj albo jakie książki” (1 Purda). „Czasami niektórzy z naszych rodzin coś tam napiszą o starych czasach. O np. o Wołyniu, jak tam było, jak się wracało. No to my rozpowszechniamy wtedy tę wiedzę. Bo to jest nasze dziedzictwo” (3 Stawiguda).

Spśród badanych można wyodrębnić członkinie, które tworzą zespoły ludowe zajmujące się różnorodną aktywnością w tym obszarze (tabela 3).

Tabela 3. Specyfika działalności zespołów ludowych prowadzonych przez KGW

Rodzaje zespołów ludowych	Miejsce realizacji działań
Zespoły teatralne	<ul style="list-style-type: none"> – okolicznościowe spotkania – święta państwowe – dożynki – Dni Rodziny – odpusty – festyny i jarmarki
Zespoły muzyczno-taneczne	<ul style="list-style-type: none"> – okolicznościowe spotkania – święta państwowe – dożynki – dni rodziny – odpusty – festyny i jarmarki
Chóry	– uroczystości gminne i kościelne

Źródło: Opracowanie własne

Kobiety współpracują z centrami kulturalno-bibliotecznymi, szkołami i świetlicami. Wykorzystują do tego celu własnoręcznie uszyte stroje i zrobione ozdoby. „Ciągłe nas proszą o występy. My jesteśmy z tego powodu bardzo zadowolone. Zawsze [występujemy] na jakichś świętach czy to państwowych, czy dla dzieciaków” (3 Iława). „Mamy swój stały repertuar, taki z kosejdorem, pofajdokiem. Tymi naszymi regionalnymi piosenkami, ale też jak trzeba to przygotowujemy inne” (2 Orneta). Na podstawie wywiadów można stwierdzić, iż specyficznym aspektem w funkcjonowaniu KGW jest łączenie, w prezentowanych pieśniach i tańcach, kultury lokalnej z elementami kultur ludności przesiedlonych.

Poprzez organizację wycieczek tematycznych członkinie kół umożliwiają społeczności łączenie tradycji domu rodzinnego z kulturą zastaną na obszarze Warmii i Mazur. Badane organizują wycieczki historyczno-przyrodnicze, podążają szlakami głazów, specyficznego ukształtowania terenu, jezior, rzek i związanych z nimi legend. Opowiadają o roślinności, która niegdyś wykorzystywana była w domach do przygotowywania maści, kremów i specjalnych leczniczych naparów. „Jak przychodzi, wiosna to robimy takie wypadki dla całych rodzin. A wybieramy różne miejsca. Najczęściej takie historyczne tutaj w okolicy”

(3 Kętrzyn). Zdaniem rozmówczyń, tego typu przedsięwzięcia wdrażają kolejne pokolenia do aktywnego działania na rzecz pomnażania dziedzictwa regionu oraz promowania Warmii i Mazur i wykorzystywania potencjału tkwiącego w ich społeczności oraz walorach przyrodniczo-turystycznych. Jednocześnie podkreślają, że mimo potrzeby zakorzenienia i funkcjonowania w ramach „małych ojczyzn” – tych w których żyją od wielu lat – ważna jest dla nich pamięć o tradycji przodków.

Badane charakteryzują się głęboko zakorzenioną kulturą przeżywania wiary. Religia chrześcijańska na Warmii i Mazurach na stałe wpisała się do tradycji rodzin (zwłaszcza przesiedlonych po 1945 r. na Ziemię Odzyskane) i przejawia się obecnie w funkcjonowaniu elementów tradycji chrześcijańskiej w kulturze duchowej ich rodzin, takich jak: kultywowanie świąt chrześcijańskich, modlitwa, wspólne uczęszczanie na msze święte oraz nauka i śpiewanie pieśni religijnych, kolęda, przystępowanie do sakramentów świętych, opowiadania o zabarwieniu ludowym w kontekście świąt chrześcijańskich: tradycje i historie ludowe, używanie pozdrowień chrześcijańskich i posiadanie w domu: ołtarzy, krzyży obrazów, figur świętych oraz Biblii.

Respondentki podkreślają, że mieszkańcy wsi powinni włączyć się chociaż w jeden z aspektów organizacji świąt kościelnych, np. posprzątanie kaplicy/kościółka, przygotowanie kwiatów i w pozostałe aspekty związane z daną uroczystością. Są przekonane, że wiara pomaga kształtować i wychowywać młodego człowieka na godnego członka społeczności, mogącego zbudować własną rodzinę opartą na mocnych fundamentach historii i kultury polskiej przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Jak same podkreślają, chętnie współorganizują uroczystości kościelne ze względu na głębokie zakorzenienie wiary w ich domu rodzinnym, przez co mogą odgrywać znaczącą rolę w życiu społeczności lokalnej.

Według nich do szczególnych świąt wpisanych w krajobraz kulturowy wsi na Warmii i Mazurach należą dożynki. „My powstałyśmy z grupy wieńcowej. Zawsze zajmujemy się przygotowaniem wieńca dożynkowego” (4 Barczewo). „W naszym Kole to najważniejsze wydarzenia. Trzeba się napracować, ale chcemy brać udział w konkursie na wieńce. Można pokazać, jaka nasza wieś jest wspaniała” (3 Orneta). „Dożynki to święto ludu i Chrystusa. My jako dzieci Boże musimy w nim czynnie uczestniczyć” (2 Orzysz). Praca przy tworzeniu wieńca daje badanym możliwość wymiany wiedzy i doświadczeń z zakresu tradycji wieńcowej, aktywizuje do działania i przekazywania zdobytych informacji kolejnym pokoleniom kobiet w rodzinie. Uczestniczą one co roku w Warmińsko-Mazurskich Dożynkach Wojewódzkich, w ramach, których organizowany jest festyn z prezentacją sztuki ludowej i konkursami.

Wnioski i dyskusja dotycząca wyników

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na to, że KGW są jedną z bardziej popularnych form samoorganizacji kobiet na terenach wiejskich na Warmii i Mazurach. Pomimo braku centralizacji, zróżnicowania zarówno pod względem formalnym, jak i w obszarze podejmowanych działań, wszystkie badane koła odwołują się do tradycji jako przestrzeni inspiracji do rozwoju aktywności (Biejał, Wójcikowska, 2015: 107).

Obraz działań KGW nie stanowi zamkniętej przestrzeni, ale podlega ciągłemu rozwojowi. Liczba podejmowanych działań (tabela 4) i ich częstotliwość w poszczególnych gminach wiejskich (tabela 5) i miejsko-wiejskich (tabela 6) świadczą o dużym zaangażowaniu członkiń KGW w realizację spotkań czytelnicych, wycieczek, warsztatów dla dzieci

Tabela 4. Liczba poszczególnych przedsięwzięć badanych KGW na Warmii i Mazurach w latach 2018–2021

Rodzaje działań	Gmina wiejska (liczba w ciągu roku w jednym kole)	Gmina miejsko- -wiejska (liczba w ciągu roku w jednym kole)	Razem (w ciągu roku we wszystkich 50 kołach)
Spotkania czytelnicze	2–3	2–5	100–250
Wycieczki	2–4	4–5	100–250
Warsztaty dla dzieci i młodzieży szkolnej	2–3	2–5	100–250
Warsztaty kulinarne	2–5	5–6	100–300

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 5. Częstotliwość poszczególnych przedsięwzięć badanych KGW na Warmii i Mazurach w latach 2018–2021 w poszczególnych gminach wiejskich

Gminy wiejskie	Spotkania czytelnicze	Wycieczki	Warsztaty dla dzieci i młodzieży szkolnej	Warsztaty kulinarne
Bartoszyce	2	2	2	5
Braniewo	3	4	3	4
Działdowo	3	2	2	2
Iława	2	4	3	5
Kętrzyn	2	4	3	3
Lidzbark Warmiński	3	2	3	2
Purda	3	2	2	4
Stare Juchy	2	4	3	4
Stawiguda	2	4	2	5

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 6. Częstotliwość poszczególnych przedsięwzięć badanych KGW na Warmii i Mazurach w latach 2018–2021 w poszczególnych gminach miejsko-wiejskich

Gminy wiejskie	Spotkania czytelnicze	Wycieczki	Warsztaty dla dzieci i młodzieży szkolnej	Warsztaty kulinarne
Barczewo	2	5	2	5
Biskupiec	4	4	5	6
Morąg	5	5	2	5
Orneta	2	4	3	5
Orzysz	2	4	4	6
Pisz	3	4	3	6
Reszel	5	5	5	5

Źródło: Opracowanie własne

i młodzieży szkolnej oraz warsztatów kulinarnych. Przedsięwzięcia te wnikają w strukturę lokalnych społeczności i stają się częścią ich życia kulturalnego oraz integracji społecznej.

Członkinie KGW charakteryzują się zróżnicowanym pochodzeniem, co wiąże się z różnorodną tradycją domu rodzinnego, którą w swoich działaniach edukacyjnych łączą z kulturą zastaną Warmii i Mazur. Szczególne znaczenie przypisują wierze chrześcijańskiej i kształtowanej na jej podstawie hierarchii wartości wśród dzieci i młodzieży. Jednocześnie podkreślają, że dzięki organizacji i udziałowi w świętach kościelnych mogą odgrywać znaczącą rolę w życiu społeczności lokalnej. Projektowane przez nie w ramach KGW działania kierowane są do międzypokoleniowego grona społeczności lokalnych i dają możliwość: samorealizacji, dzielenia się własnymi zainteresowaniami, przekazywania wiedzy, służenia radą i doświadczeniem młodszym członkom społeczności lokalnej, ochrony i pomnażania dziedzictwa kulturowego regionu oraz jego popularyzacji.

Najnowsze badania z zakresu funkcji KGW w przetrzeniu wiejskiej z jednej strony wskazują na to, że ich działalność jest „wynikiem kompromisu pomiędzy możliwościami finansowymi a realizacją potrzeb kobiet, ich rodzin oraz społeczności lokalnej” (Szczepański, Szczepańska, 2019: 77), z drugiej strony podają w wątpliwość, czy rzeczywiście stanowią one dzisiaj tradycyjne organizacje wiejskie, czy też są formą organizacji obywatelskich (Frączak, 2021). Funkcjonowanie kół może być przykładem podejmowania przez ich członkinie działań na rzecz społeczności lokalnej, w których kobiety otrzymują szansę na pełnienie ocenianych przez siebie pozytywnie ról społecznych (Szczepański, Szczepańska, 2019). Niektórzy badacze utożsamiają je jednak jedynie z „petryfikacją zastanej rzeczywistości wiejskiej” (Frączak, 2021: 55).

Na podstawie przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że KGW na Warmii i Mazurach, w doświadczeniach badanych kobiet, są przykładem kompromisu oraz podążania za współczesnością przy jednoczesnym wykorzystaniu elementów kultury środowiska rodzinnego i tradycji zastanej. Dla badanych KGW stanowią formę organizacji kobiecych na wsi, będącą przejawem przedsiębiorczości lokalnej i aktywizacji zawodowej. Ich zdaniem działalność w kołach pobudza do wykorzystywania zasobów dziedzictwa kulturowego, z drugiej strony determinuje nowe aktywności związane z: gastronomią, turystyką i edukacją.

W ocenie badanych KGW pełnią istotną funkcję w rozwoju przedsiębiorczości warmińsko-mazurskiej wsi, przyczyniają się do poprawy warunków życia i pracy kobiet na obszarach wiejskich. Dzięki temu dochodzi do integracji lokalnych społeczności, a mieszkańcy mogą uczestniczyć we wspólnych projektach, poszerzających ich kompetencje w wytwarzaniu i sprzedaży produktów regionalnych.

Należy podkreślić, iż zaprezentowane badania objęły jedynie część Warmii i Mazur ze względu na utrudnienia związane z przeprowadzeniem wywiadów w kontakcie bezpośrednim w czasie pandemii SARS-CoV-2. Niemniej jednak pozwoliły one na rozpoznanie aktualnych kierunków działań oraz problemów, z którymi borykają się KGW w regionie, co może stanowić przyczynek do podejmowania dalszych dyskusji na temat tworzenia KGW w Polsce – zwłaszcza na terenach bogatych w zasoby kulturowe.

Literatura

References

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. (2022, 15 maja). *KGW Nabór 2021. Pomoc finansowa przeznaczona na realizację celów statutowych kół*. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/arimr/kgw-nabor-2021-dokumenty-niezbedne-do-przyznania-pomocy>

- Biejat, M., Wójcikowska, K. (2015). O roli tradycji we współczesnej działalności kół gospodyń wiejskich. *Wież i Rolnictwo*, 1.2(166.2), 97–109.
- Brzezin, G. (2022, 2 maja). *Gospodynie z Warmii i Mazur zmieniają wieś*. Pozyskano z: <https://warmia.mazury.pl/obszary-wiejskie/aktualnosci/6744-gospodynie-z-warmii-i-mazur-zmieniaja-wies>
- Dykczyńska, A. (2021). *Wybrane formy przedsiębiorczości na obszarach wiejskich – KGW i Rękodzielnictwo*. Zarzeczewo: Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie.
- Falandysz, G. (2019). *Pierwsze kroki: Jak założyć koło gospodyń wiejskich?*. Barzkowice: Zachodniopomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach.
- Frączak, P. (2021). Historia kół gospodyń wiejskich – między emancypacją a kolonizacją wsi. *Trzeci Sektor*, 55(03), 42–56. <https://doi.org/10.26368/17332265-55-3-2021-2>
- Grzebisz-Nowicka, Z. (1995). Działalność organizacji kół gospodyń wiejskich na rzecz kobiet i ich rodzin. W: J. Sawicka (red.), *Kobieta wiejska w Polsce: rodzina, praca, gospodarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, 145–190.
- Jankowska, A. (2019). *Koła gospodyń wiejskich – aktywne dla siebie i dla innych*. Poznań: Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Poznaniu.
- Klepacz, J. (2020). Promocja organizacji. W: I. Byszewska, J. Jasiński, J. Klepacz, K. Lipiński (red.), *Lokalne, regionalne i tradycyjne szansą dla kół gospodyń wiejskich II*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, 56–95.
- Krajowy Rejestr Kół Gospodyń Wiejskich. (2022, 19 września). Pozyskano z: <https://krkgw.arimr.gov.pl/>
- Krajowy Związek Rolników Kolek i Organizacji Rolniczych. (2022, 12 maja). *Rola i funkcje KGW w przyspieszaniu przemian cywilizacyjnych i kulturalnych na wsi*. Pozyskano z: <https://www.kolkarolnicze.pl/>
- Krawiec, G. (2021). *Ustawa o kołach gospodyń wiejskich. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Matysiak, I. (2005). „Stare” i „nowe” formy aktywności społecznej kobiet na obszarach wiejskich w Polsce. *Od dożynek do fitness klubu*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, (nieopublikowana praca magisterska).
- Olkowicz, I., Wilk, P. (2022, 20 kwietnia). *Kobiety zmieniają polską wieś*. Pozyskano z: <https://faow.org/pl/aktualnosci/kobiety-zmieniaja-polska-wies/>
- Palka, S. (2006). *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*. Gdańsk: GWP.
- Pilch, T., Bauman, T. (2001). *Strategie badań ilościowych i jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Sawicka, J. (1996). Koła gospodyń wiejskich jako społeczno-zawodowa organizacja kobiet. *Wież i Rolnictwo*, 2(91), 75–88.
- Szczańska, B., Szczański, J. (2019). Współczesne role Kół Gospodyń Wiejskich w społecznościach lokalnych (na przykładzie województwa dolnośląskiego). *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica*, 68, 67–79. <https://doi.org/10.18778/0208-600X.68.05>
- Rubacha, K. (2016). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Wydawnictwo Editions Spotkania.
- Trudnowska, K., Zwoliński, J. (red.) (2020). *Lokalne, regionalne i tradycyjne szansą dla kół gospodyń wiejskich II*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej.
- Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich*. Dz.U. 2018, poz. 2212 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*. Dz.U. 1989, poz. 104.
- Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników*. Dz.U. 1982 nr 32, poz. 217.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych z późniejszymi zmianami*. Dz.U. z 2009 r. nr 157, poz. 1240.

Majka Łojko, dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Instytut Ekonomii i Finansów, Katedra Polityki Gospodarczej. Zajmuje się problematyką naukowo-badawczą z obszaru ekonomii społecznej, rynku pracy i systemu pomocy społecznej. Autorka i współautorka publikacji naukowych, w tym monografii, raportów badawczych i artykułów z pogranicza polityki społecznej i ekonomii społecznej. W ramach Zespołu ds. Współpracy Nauki i Ekonomii

Spółecznej działającym przy Regionalnym Komitecie Rozwoju Ekonomii Społecznej województwa warmińsko-mazurskiego współrealizuje działania związane z promocją i upowszechnianiem wiedzy na temat sektora ekonomii społecznej w regionie Warmii i Mazur.

Majka Łojko, PhD, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Faculty of Economic Sciences, Institute of Economics and Finance, Department of Economic Policy. She deals with scientific and research issues in the area of social economy, labour market and social assistance system. Author and co-author of scientific publications, including monographs, research reports and articles on the border of social policy and social economy. As part of the Team for the Cooperation of Science and Social Economy operating at the Regional Committee for the Development of Social Economy of the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship co-implements activities related to the promotion and dissemination of knowledge about the social economy sector in the region of Warmia and Mazury.

ORCID: <https://orcid.org.0000-0003-4801-8069>

Adres/Address:

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Instytut Ekonomii i Finansów
Katedra Polityki Gospodarczej
ul. M. Oczapowskiego 4
10-719 Olsztyn, Poland
e-mail: majka.lojko@uwm.edu.pl

Kinga Lisowska, dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Pedagogicznych, Katedra Pedagogiki Ogólnej i Opiekuńczej. Zajmuje się problematyką naukowo-badawczą z zakresu: dziejów oświaty polskiej, edukacji regionalnej i pedagogiki chrześcijańskiej. Autorka, współautorka monografii i publikacji naukowych z dziejów oświaty i wychowania oraz dziedzictwa kulturowego regionu Warmii i Mazur. Członek Zarządu Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Olsztynie, odpowiedzialny za upowszechnianie i edukację regionalną i obywatelską w województwie warmińsko-mazurskim.

Kinga Lisowska, PhD, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Faculty of Social Sciences, **Institute of Pedagogical Sciences**, Department of **General and Caring Pedagogy**. She deals with scientific and research issues in the field of the history of Polish education, regional education and Christian pedagogy. Author, co-author of monographs and scientific publications from the history of education and upbringing and cultural heritage of the Warmia and Mazury. Member of the Board of the Polish Historical Society Branch in Olsztyn, responsible for dissemination and regional and civic education in the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship.

ORCID: <https://orcid.org.0000-0002-8404-4363>

Adres/Address:

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Nauk Pedagogicznych
Katedra Pedagogiki Ogólnej i Opiekuńczej
ul. Żołnierska 14 a
10-561 Olsztyn, Poland
e-mail: kinga.lisowska@uwm.edu.pl